SPRÅKLIG SAMLING

NR. 4
SEPTEMBER-
OKTOBER

1962
3. ÅRGANG

LØSSALG 50 ØRE

★ UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING ★

CARL HØST LYDER SÅ RIKSMÅLSVENNLIG

Språklig Samlings redaktør har vunnet limerick-konkurranse i Frisprog

For ei tid sia arrangerte riksmålsbladet «Frisprog» en limerick-konkurranse med til dels store pengepremier. Nå foreligger resultatene. En av de tre som har vunnet største premie, 100 kroner, er Carl Høst, Fagertun 4c, Jeløy, Moss.

Fagertun 4c, Jedøy, Moss? Det lyder da så kjent.

Hurtig finner vi fram forrige nummer av Språklig Samling, slår opp på side 3 og finner: Redaktør Kay-Olav Winther. Redaksjonens adresse: Fagertun 4c, Jeløy, Moss. Det skulle vel aldri..

— Jo det stemmer, sier Språklig Samlings redaktør. Carl Høst er pseydonym for Kay Winther. Carl er skrevet med c for at namnet skulle se så riksmålsvennlig ut som mulig.

— Men hvorfor?

— Jeg fikk bare så innerlig lyst til å gjøre «Frisprog»s redaksjon et lite pek

(Forts. s. 3).

Alle eksamenskandidatar har rett til å velje den målforma dei ønskjer

Departementet stør Språklig Samlings krav i brev til Universitetet

I «Språklig Samling» nr. 2 - 1962 kunne vi opplyse at somme fakultet ved Universitetet i Oslo diskriminerte nynorskstudentane, og vi ba departementet sjå på saka.

Det har departementet gjort. I brev til Det akademiske kollegium ved Universitetet i Oslo seier departementet:

«Dette departement antar at hver enkelt eksamenskandidat ved alle fakultet har krav på å få eksamensoppgavene gitt i den målform han/hun ønsker og vil be Universitetet sørge for at dette blir gjennomført ved alle framtidige eksamener.»

Landslaget for Språklig Samling reknar det ikkje som si fremste oppgåve å

(Forts. s. 3)

Teaterkrisa ei språkkrise

Vi har teaterkrise her i landet. Det er like mye ei språkkrise.

Teatret er riksmålets høyborg, hører vi. Det er nettopp saka. Fra scenene på bokmålsteatra hører vi et språk så stivt og lite smidig, så fjernt fra menigmanns språkbruk, at reaksjonen ikke er til å unngå.

Folk makter ikke å identifisere seg med personene i spillet. Teatret mister sin appell, folk uteblir.

Det stive, gammeldagse riksmålet med «nu» og «sprog» og «efter» egner seg ikke som scenespråk.

Suksessen på Det Norske Teatret bør åpne øynene på noen og enhver. Dette teatret er i dag landets hoved-

(Forts. s. 2)

SVEIN HOFSETH FORAN LANDSMØTET:

En konservativ innstilling kan ikke løse språkstriden

Språkstriden er blusset noe opp i Arendal i det siste. En riksmålstimeplan er blitt delt ut blant skolebarna i byen, uten at skolestyret visste noe om det på forhånd. Timeplanen inneholder en del språkeksempler, og frister med fine premier til den som svarer i riksmålforbundets smak på en del spørsmål.

Timeplanen inneholder også et sitat fra Arnulf Øverland: «Bruk ikke flere endelser på -a enn du er nødt til for karakterenes skyld».

Formannen i laget vårt, Svein Hofseth, kommenterer saken slik.

— Det er kanskje ikke noe ulovlig i det som er gjort, men jeg synes den timeplanen er unfair. Konkurranser og liknende tiltrekker unge mennesker, og språkeksemplene er slik valgt at de pas-

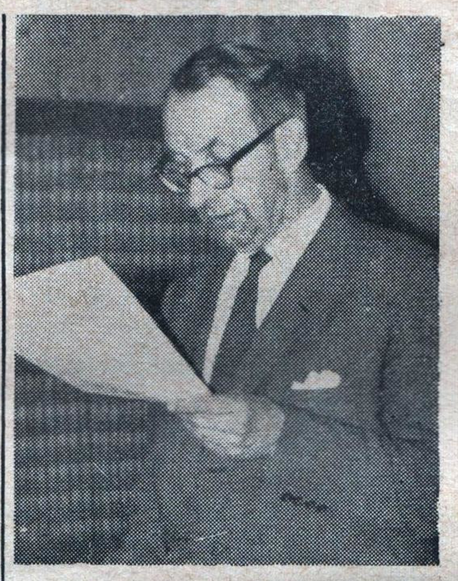

ser for bybarn. Vi er faktisk kommet tilbake til den mentalitet som rådde da jeg gikk på skolen. Heime i Bergen kalte vi nynorsken for «fjøsspråk». Nå heter det jo at riksmålsfolk er så glade i nynorsk, men det er falsk spill. Dersom de likte nynorsk, skulle de vel ikke være så redde for å få et par nynorske ord inn i riksmålet.

— Men en blir så trøtt av

(Forts. s. 4)

HELGE KROG

TIL MINNE

Helge Krog. Utsnitt av Randi Monsens portrett av kunstneren.

Forfatteren Helge Krog døde i august. Det kom ikke overraskende. Han hadde vært sjuk i lengre tid. Dessuten hadde han sjøl forutsagt sin død til denne tida. I bladet «Frivakt» skreiv han:

«Jeg dør i 1962, etter alt å dømme i november, men lover ikke noe bestemt.»

Enkelte vil finne bemerkningen makaber. Men hvor likt Helge Krog. Også over for døden var han en usentimental realist.

(Forts. s. 2)

«Vi bruker a-endinger hjemme»

Riksmålsfolket spiller på vår trang til å ‚være noe', hevder Moss Dagblad

I en fast kommentarspalte i Moss Dagblad fant vi 23. aug. denne artikkelen, som er skrevet av en av journalistene i avisa:

Det er tre ting en aldri forgjeves ypper til strid om — språk, alkohol og religion. Denne gangen skal jeg la både alkoholen og religionen fare, men jeg har ikke derfor tenkt å starte noen stor språkdebatt. Til det bruket er vårt lille språkområde forsynt med flere tidsskrifter. Ett organ heter «Frisprog» og utmerker seg ved mye fint utstyr og usaklighet. Et motstykke heter «Språklig Samling» der utstyr og format er mer beskjedent og tonen mer saklig og mindre arrogant.

Nettopp i disse dager gjør Riksmålsforbundet et nytt framstøt for å skape sympati for det dannete og vakre riksmål. I år som i fjor får elevene ved de høyere skolene utdelt forbundets timeplan. Her er det bl. a. noen fine konkurranser for skoleungdom. Spørsmåla er av denne typen: «I din lærebok står «gras», kan du skrive eller si «gress»? og «Oppgi minst 3 sammensatte ord hvor du uten å få feil kan bruke formen «frem», og 3 med formen «efter».» Premiene er ikke snaue, ski, skøyter, sykkel og radio (merkelig forresten, for riksmålsfolk tåler jo ikke samnorskknotet i NRK).

(Forts. s. 4)

Bortse *fra* eller se bort *fra*?

Ikke spørsmål om nasjonal holdning, men om godt språk

I boka «Hva er godt riksmål?» skriver André *Bjerke:* «Forøvrig er det god samnorsk politikk å avskaffe denne form (den sammenskrevne) der det overhodet lar seg gjøre: påpeke bør

hete peke på osv. Den sammenskrevne form er angivelig foreldet, for ikke å si unasjonal. — Dette er et av de mange eksempler på hvordan samnorskpolitikken målbevisst forarmer vårt sprog, søker å utviske vesentlige betydningsnyanser i riksmålet.»

Problemet er nok langt mer nyansert enn som så. Det er ikke spørsmål om nasjonal holdning, men om godt språk.

Ord blir slitt i bruk. De taper valør og evne til å vekke adekvate assosiasjoner. Når slikt skjer, må en gjenskape ordet, dvs. gi det ei form eller en tone som utløser den assosiasjonen en sikter på.

Hvilke ord vekker de rikeste og etter hensikten mest adekvate, assosiasjoner: bortse eller se bort, påpeke eller peke på?

Det er ikke tvil om at det særskrevne ordet er langt mer levende, og at det svært ofte er det beste — også i overført betydning.

«En dikter fremtrer som modernist», er en klisje. Vi forstår det, men det gir oss ingen *opplevelse*. Lar vi dikteren «tre fram» som modernist, blir bildet klarere. Her ser vi for vårt indre øye hvordan dikteren *trer fram* av anonymitetens täketeppe eller flokken av konvensjonelle.

På samme måten med perioden «....at det rene riksmål urokket har bevart sin posisjon ved landets teatre. Jeg bortser naturligvis fra Det Norske Teateret.» Det er dødt — fantasiløst.

Løser vi opp det sammenskrevne predikatet i den siste setningen, blir bildet mye klarere. «Jeg ser naturligvis bort fra Det Norske Teatret.» Her ser leseren hvordan forfatteren åndelig talt snur ryggen til Det norske teatret for å slippe å se det faktum i øynene at hans påstand ikke holder stikk. Han velger å *se bort, se en annen veg*. Han *bortser* ikke — dersom han har et inderlig, personlig forhold til språket, for da veit han at å bruke ordet i overført betydning er å bruke det som bilde — og bildet må være klart.

Regelen blir derfor at en nytter særskriving også i overført betydning, dersom en på den måten kan gjøre bildet klarere og med det assosiasjonene flere og rikere.

Det er m. a. o. ikke tale om å «..utviske (viske ut!) vesentlige betydningsnyanser», som Bjerke mener, men om å berike språket ved å gjøre det mest mulig adekvat. Allerede Henrik Wergeland skjønte dette. I ei fotnote til «Om norsk Sprogreformation», skriver han: «P. E. Muller siger, at en af Aarsagerne til, at Sprogene taber i Kraft, er, at de abstrakte Udtryk med Tiden mister deres sanselige Præg. Etymologien kan dog hjelpe til at gjengive dem noget heraf, saaat de bliver mere pregnante.»

Henrik Wergeland av 1836 forsto mer av norsk språkreformasjon enn André Bjerke av 1962. Hvi skrider Menneskeheden saa langsomt frem?

W.

Klipp om «Salmekanon - samlekanon»

I april-nummeret av tidsskriftet PRISMET, som gis ut av Institutt for Kristen Oppseding, slår residerende kapellan i Kinn, Einar *Stray,* til lyd for en «salmekanon» for folkeskolen. Om språket i salmene skriver herr *Stray:*

«Fremfor alt mener vi at våre normalplaner viser en trang og uverdig holdning i målspørsmålet, hva gjelder salmene og salmebokforfatterne i «den andre» målleiren, og er håpløst akterutseilt i så måte av språkutviklingen. Når man f. eks. avspiser hverandre med bare 8 — åtte — salmer i pensum på «det andre» målføre (et utvalg som dertil neppe kan kalles veloverveid!), så forstår man kanskje litt av hvor trangt det er, og hvor langt man i dag — en mannsalder etter innførelsen av normalplanene — står fra hverandre i salmeleirene. Nynorsk skole synger med sin tunge, bokmåls med sin.

Og her berører vi en av de viktigste grunner til hvorfor vi trenger en revisjon av salmepensum, og hvorfor denne haster: Skal utviklingen fortsette som hittil, er resultatet gitt: Vi synger oss bare mer og mer fra hverandre i skolen — og i vårt land i det hele.»

«Rent ille er det i strøk av landet hvor våre to hovedmål konkurrerer, og hvor situasjonen kan være den at man i kirken og i skolen har hver sitt mål og hver sine bøker (salme og bibelbok), eller at man i kirken har nynorsk salmebok og bokmåls liturgi, og i skolen parallellklasser med bokmål og nynorsk, slik som f. eks. i Florø hvor jeg er prest. Resultatet er språkforvirring og stadige problemer og usikkerhet med salmesangen.»

«Et hovedprinsipp for det nye utvalg, mener vi — og dette vil vi sterkt understreke — må være idéen om hver enkelt salme på bare ett målføre, felles for by og land. Det vil altså si: et utvalg uten dubletter. Nasjonalt, kristelig og pedagogisk sett mener vi dette er det eneste forsvarlige, og aldeles i pakt med fremtiden.

En smukk tanke, vil noen innvende, men er den praktisk gjennomførlig? Ja, hvis man er villig til å ofre for idealet! En kunne også si: hvis man ikke vil kjempe mot utviklingen! **Man kan ikke lenger i Norge være seg selv nok i grend og bygd og by, ganske enkelt fordi man ikke lenger er bare seg selv. Man er kommet sammen. Og utviklingen akselererer i kommuniserende retning, avstander spiller stadig mindre rolle, alle møter alle, vi rystes sammen til en eneste stor folkefamilie.**

Så må vi ta konsekvensen av det, også i salmesangen. Ja, ikke minst når det gjelder sangen, fordi den er slikt et egnet, naturlig middel til å binde mennesker sammen.

Men da kreves det fra begge sider av målfronten en ny og god vilje til samarbeid. Det må fires og jenkes på begge sider. For bokmålsskolen vil det si at man må finne seg i at tallet på nynorsksalmer vesentlig økes. For nynorskskolen at man oppgir dublettanken og avfinner seg med å måtte synge en like vesentlig større prosent salmer på bokmål».

Almanakk-språket

Språket i almanakken har falt Aftenposten tungt for brystet. Grunnen er at almanakk-redaktøren har brukt slike vanlige norske ordformer som sola og jorda. Og det er for galt for signaturen CM i Aftenposten. Slike former er, skriver han, «kråkemål», «mindreverdig vare» og «filologiske (!) forurensninger». Så veit vi altså det, alle vi som bruker jorda og sola i vår dagligtale. Og det er storparten av det norske folk.

«Jorden og solen er morsmål», skriver bladet. Som om jorda og sola ikke er det.

Riktignok er det en liten del av folket som sier jorden og solen, men hvorfor skulle almanakkspråket absolutt rette seg etter talespråket til de *få*?

Når det gjelder «jorda» og «sola», så er dette ikke bare former som det store flertallet bruker i sitt talespråk, men det er også de eneste tillatte former i den offisielle rettskrivningen! — Men Aftenposten føler seg som kjent «høyt hevet» over slikt som stortingsvedtak og liknende bagateller.

For riktig å få sagt det, griper bladet også til direkte usannhet, og hevder at almanakken også har «måna» istedenfor månen. Mindre kan ikke gjøre det.

Fra ei side sett, kan vi sjølsagt ha grunn til å glede oss over at konservative riksmålsaviser tyr til slike voldsomheter i sin språkføring. Det må nødvendigvis være å lage «ris til egen bak» — i det lange løp. Men det er likevel trist at et blad, som ellers gir skinn av å legge saklighet til grunn for sine skriverier, skal gli så aldeles ut av sporet.

Tomas Refsdal.

SKREKK FOR A-ENDINGER ELLERS BRA

«Hjemmenes universitet», bind 2, Cappelen.

Andre bindet av «Hjemmenes universitet» fra Cappelen ligger i bokhandelen. Fra kjemi, fysikk og astronomi er vi nå kommet over til studiet av vår egen klode og livet her. Framstillinga er fortsatt enkel og lettfattelig, og det blir gjort forsøk på å forklare hvordan jorda og solsystemet vårt oppsto og hvordan livet vokste fram og utvikla seg til det vi kjenner i dag. Oversikten over stoffet er fin, og bildestoffet imponerer nå som sist. Det er det gode illustrasjonsmaterialet som gjør det mulig å greie ut til dels innfløkte problem på en måte som alle kan fatte. Også dette bindet forsvarer den pretensiøse tittelen på verket.

Det er all grunn til å rose mennene bak «Hjemmenes universitet» for uvanlig vellykt popularisering av vanskelig stoff, og en gleder seg til neste bind, men det er samtidig på sin plass å sette fingeren på språkbruken. Verket er ført over til norsk av Dagfinn Gjessing, så det er vel han som må ta ansvaret for språket i disse bøkene. Det er i grunnen lite å utsette på sjølve stilen. Språket flyter lett og mer uanstrengt enn en skulle tru gikk an i slik materie, men Gjessing legger for dagen skrekk for a-endinger. Den konservative ortografien kan enkelte ganger gi bøkene et visst stivt preg som er uheldig, ikke minst i et verk som dette. En skal ikke ha lest mange sidene før en har notert seg ei rekke typiske *a*-ord som har fått *en*-ending: jord*en*, plant*en*, tid*en*, bok*en*, sol*en*, luft*en*, kapp*en*. Disse eksemplene formerer seg raskt ut gjennom sidene, og en merker seg også andre språklige fossiler, frembringe m. a. I et populært, naturvitenskaplig verk er det et vilkår at skrivemåten er så enkel og naturlig som råd er, og i så måte er det mulig å gjøre «Hjemmenes universitet» enda bedre.

Thorbjørn Tønnessen.

HELGE KROG

(Forts. fra s. 1)

Krog hørte til mellomkrigstidas radikale åndselite. Sammen med dikterbrødrene Øverland og Hoel var han med i Mot Dag. Til forskjell fra de to andre var han tru mot sin radikalisme til det siste.

Helge Krog var på mange måter en salong-radikaler, men han blei aldri salongfähig. Ikke engang når det gjaldt språket. Mens Øverland og Hoel stilte seg i spissen for riksmålsbevegelsen, var Helge Krog medlem av Språklig Samling. Han hadde det man kaller klarsyn. Han var i stand til å finne prinsippene, og hans innsikt strakte seg ut over detaljene. Det var noe av hans storhet.

Norsk litteratur har lidd et smertelig tap ved Helge Krogs bortgang. Som dramatiker sto han i norsk litteratur bare tilbake for Ibsen, som essayist og kritiker var han uovertruffen.

Krogs betydning for den generasjonen som vokste opp i mellomkrigstida, kan neppe måles. Men også vi som har hatt vår ungdom etter siste verdenskrigen, står i stor takknemlighetsgjeld til ham. Han følte så varmt og tenkte så klart. Derfor blei han ikke bare inspirator og ideal, men en nær venn.

Vi vil ikke lyse fred over Helge Krogs minne. Det sto strid om ham mens han levde. Det passa ham best. Ingen kunne med større rett enn ham si med Bjørnson: «Fred er ei det beste, men at man noget vil.»

Helge Krog *ville* noe. Han så det som si oppgave å være vår alltid dårlige samvittighet. Vi vil huske ham i takknemlighet. Måtte hans minne holde oss våkne.

Kay-Olav Winther

Teaterkrisa

(Forts. fra s. 1)

scene. Oslo-borgerne, — ja, heile landets befolkning — velger å høre nynorsk på teatret, framfor å gå på bokmålsteatra og se middelmådig teater og høre fortidas tale.

Nasjonalteateret — som skulle være landets hovedscene — har ikke klart å følge med tida. Verken programmessig eller språklig er det slik vi må kreve å se landets første-scene. Det har snudd ryggen til publikum. Som takk har publikum vendt teateret en kald skulder.

Nå er det opp til den nye sjefen å rette på dette. Vi venter.

Ø. B.

▼

Svar på spørsmåla s. 3:

1. Ja, Halldis Moren Vesaas og Odd Bang Hansen med Nils Johan Ruud, Inger Hagerup, Alfred Hauge og Inge Krokan som varamenn. 2. 1848. 3. Bjørnson i sluttverset til Sigurd Jorsalfar. 4. Forfatteren Lars Berg, medlem av Samlenormalnemnda. 5. Gummiharpiks fra et afrikansk tre. 6. Rektor Halvor Dalene. 7. Adel forplikter. 8. Biskop Berggrav i «Østlandsk Reisning». 9. Ja. 10. Heimen til Knut Hamsun.

SPRÅKLIG SAMLING

Utgitt av Landslaget for Språklig Samling

REDAKTØR:

Kay-Olav Winther

REDAKSJONSSEKRETÆR:

Leif Egerdal

ANSVARLIG: Svein Hofseth

Redaktørens adresse: Fagertun 4 c, Jeløy, Moss.
Ekspedisjon: Postboks 636, Oslo.
Postgirokonto nr. 163 78 - Utgitt i Oslo.
— Abonnement pr. år: kr. 5. —
TRYKT HOS S. BERN. HEGLAND, FLEKKEFJORD.

TIL MEDLEMMENE

Den 29. og 30. september kjører vi opp med landsmøte i Oslo. Vi håper og trur at det skal bli litt av en mønstring av framstegsvennlige kvinner og menn fra begge språkleirer, og samtidig et svar på den reaksjonære åndsretningen som har breiet seg på språkfronten i åra etter krigen.

Vi arbeider for en stor og tradisjonsrik tanke: sammensmelting av de to skriftspråka våre. Men skal denne tanken riktig få vind i seila, trenger laget vårt oppslutning fra mange flere enn de som til i dag har tegna seg som medlemmer.

Et fulltallig landsmøte i landets hovedstad vil være en god hjelp i arbeidet vårt. Møt fram til landsmøtet i Lektorenes hus. Program for møtet finner du på en annen plass i bladet. Vend deg til formannen i lokallaget og be om opplysning om innkvartering. **Formannen.**

Språknemnda ofrer seg for rådgivende arbeid.

Språknemnda har planer om å gi ut «en publikasjon om syntaks og stilistiske spørsmål», opplyser formannen i nemnda, Hartvig Kiran, til Dagbladet. Han forteller ellers at nemnda gler seg til å ta fatt på de angloamerikanske 'ånorda og gi tilråding om dem.

Etter at nemnda har avslutta arbeidet med læreboknormalen, har den ofra seg for et rolig, rådgivende arbeid i praktiske språkspørsmål. Det kommer spørsmål og oppgaver både fra styresmakter, industri og handel opplyser formannen.

Språkstriden til å gråte over,

mener Helge Hagerup.

Forfatteren Helge Hagerup er blitt intervjua i «Magasinet For Alle». Intervjueren spør: — Flere ting De er sint på? Hagerup svarer: — Debatten om språksaken her i landet. Innleggene fra begge kanter er til å gråte over.

Det er reine ord for pengene og ikke til å misforstå. Men er det ikke ei smule negativt?

Når det står så sørgelig til, kan vel Hagerup gå foran med et godt eksempel og vise oss hvordan det skal gjøres?

Dersom han oppfatter dette som ei utfordring, har han forstått oss rett. Spalteplass står — innafor rimelighetens grenser — til disposisjon.

La oss nå en gang lære hvordan dette skal gjøres.

DET SIMPLESTE

«Det skal være så simpelt å gjøre det (vårt morsmål) norsk. Men det simpleste av alt simpelt det er det å være redd for å være simpel. Det røper ofte plebeieren. Er det simplere å si «gjeit» istedenfor «gjet», «kua» istedenfor «koen» og «bikkja» istedenfor «bikkjen»? Å nei, det er visst bare smaken som veksler....

Og er diftongene så simple da? Vakre er de, og norske er de. Men sten og ben for stein og bein er håpløst unorsk....

Men de norske former, diftongene har fremtiden for sig. Våre barn vil se dem knesatt som dannet norsk.»

Fridtjof Nansen i foredraget «Vort skriftsprogs fornorskning.»

REAKSJON I DANMARK

I Danmark er det etter 1948 skipa et «Dansk Sprogværn» for å få tilbake aa i stedet for å og dessuten få tilbake store bokstaver i substantiv!

Språklig konservatisme er som man ser, ikke noe isolert norsk fenomen. Den henger sammen med den generelle konservatismen som vi finner over alt på kloden. Det sosiale argumentet i målstriden har nok derfor ennå gyldighet.

!

I foredraget «Et folk uten sprog» sier Øverland: «Dessverre er det ofte så, at vi føler uvilje mot det vi ikke forstår.»

Er det ikke så at Øverland føler uvilje mot samnorsktanken?

Limerick-konkurranse

forts. fra s. 1.

— i all vennskaplighet; derfor deltakelsen og derfor pseydonymet.

— Og pengene?

— Jeg veit ikke om postverket lar meg få dem. De kjenner jo ikke Carl Høst. Ellers får vi gjøre som Gjest Bårdsen, ta fra de rike og gi til de fattige. **T.**

Gaver

Trygve **Kråkevik,** Jondal, kr. 25,—. Inger og Pål **Bakken,** Flekkefjord, kr. 10,—. Norvald **Sagen,** Årdalstangen, kr. 5,—. Arne E. **Olden,** Fredrikstad, kr. 45,—. Reidar **Riseth,** Rønningsvåg, kr. 5,—. Thoralf **Storaker,** Eiken, kr. 100,—. J. **Liverød,** Sandefjord, kr. 5,—. Dr. **Mathisen,** Røsvik i Salten, kr. 5,—. Snorre **Benum,** Selbu, kr. 30,—. Kåre **Aamlid,** Arendal, kr. 50,—.

Alle

(Forts. fra s. 1)

kjempe for nynorskens rett. Men vi ser det slik at så lenge vi ikkje har fått **ein** offisiell norsk skriftnormal, må begge dei offisielle måla bli ytt rettferd. Både bokmåls- og nynorsk-folkets rett må bli respektert fullt ut.

Derfor er vi glade for at dei ansvarlige styremaktene har gripe inn så raskt og satt tingene på plass.

Grammatikeren.

Men merker han at hans advarsler intet frugter, at slik misbruk likevel tar overhånd og vinner skribentenes autoritet; så tier han, ja følger selv med strømmen: vel vitende, at språkbruken er en tyrann, som ikke lar seg foreskrive lover.

Prof. J. Baden.

Lystighet der i gården —.

«Vi gjorde oss nylig lystige over prefikset folke- som alltid betegner sekunda vare: Folkedemokrati, folkemål, folkekonjakk.»

Frisprog nr. 19, 1961.

?

1. Sitter det forfattere i Språknemnda?
2. Når gav Ivar Aasen ut «Det norske Folkesprogs Grammatik»?
3. «Norges fortid, Norges fremtid, I de tvennes håndtak treffes.» Hvem har skrevet dette som kan stå som motto for Språklig Samlings arbeid?
4. Hvem har skrevet boka: «Men det var det ingen som visste»?
5. De hellige tre konger gav: Gull, røykelse og myrra. Hva er myrra?
6. Hvem hadde skrevet kronikken i forrige nummer av «Språklig Samling?
7. Hva betyr uttrykket: Noblesse oblige (nåbléss åbli'sj)?
8. Hvem har skrevet: «Det er to ting å merke ved riksmålsbevegelsen. Den er uten håp og den er nasjonalt uklar. Den er uten håp fordi den har til oppgave å gjøre motstand mot, ikke å kjempe for. Det er ikke for riksmålet den er dannet.»?
9. Er formene «behandle» og «begynne» tillatt i nynorsk?
10. Hva er «Nørholm»?

Svar side 2.

Språklig Samlings KRONIKK nr. 4 – 1962

DIKTEREN OG SPRÅKET

AV KÅRE HOLT

Denne kronikken er utdrag av forfatteren Kåre Holts foredrag i «Språklig Samling Arendal» for ei tid sia. Kronikken har beholdt foredragets tittel.

På skolen lærte vi én setning som jeg husker ennå: **Piken gikk over gaten i solen.**

Det var en setning vi skulle øve oss på — jeg var ikke sikker på om det var i å gå over gata vi skulle øve oss, eller om øvelsen hadde noe med **piken** — det vi kalte **jenta** — å gjøre.

Det var ingen **piker** hos oss. Hos oss skinte aldri **solen.**

Men sola skinte — om ikke nettopp på gata, så ihvertfall på jenta.

Den måten å uttrykke seg på — Piken gikk over gaten i solen — gjorde at skriftspråket ble noe fjernt for meg, noe som ikke kom meg ved, som ikke var mitt.

Den rettskrivningen som gjaldt, var den av 1917.

Det var gode muligheter til å skrive et muntlig, folkelig norsk også på grunnlag av den rettskrivningen, men det ble som oftest ikke gjort. Den språklige konservatismen var sterk — i avisene, i bøkene og blant lærerne. Folk som hadde vokst opp i sola og gått tur med jenta — kanskje helst etter det var blitt mørkt — de måtte likevel, av en eller annen psykologisk årsak, skrive **piken** og **solen** straks de tok penn i hand.

Det gikk en liten jernbane forbi der jeg bodde. Faren min arbeidde på jernbanen. Vi bodde på en stasjon.

Alle de som kom og gikk på en sånn stasjon, de hadde et **språk** med seg. Det var et bonde- og bygde-språk, et husmanns- og et sjømannsspråk. Det var språk som hadde presise ord og uttrykk for hver ting fra det praktiske liv, og språk med en undertone av humor — uten sentimentalitet — med en rytme som aldri var i tvil om hvordan musikken skulle være.

Det var fram for alt et språk som egnet seg til episk fortelling — til det store driv i en framstilling, uten teoretisering av noe slag — og et språk som i sjeldnere øyeblikk også kunne ha patos i seg, som når en gammel venn var død, eller når en hest skulle leies til slakteren og bonden gikk etter og gråt.

Det var en ting de mange muntlige språkmesterne hadde felles: ingen av dem sa: **Piken gikk over gaten i solen.**

Å kunne bruke et språk på en skikkelig måte, har som første betingelse at en står i et hederlig, ekte og naturlig forhold til de tingene, til de menneskene, de soloppgangene og -nedgangene en vil fortelle om. Det **ordet** en bruker, må være brukt av andre før — av folk gjennom ætteledene — folk som har kjent lukt av skau eller lukt av gate. Det må være et menneskespråk og ikke et papirspråk. Men de **bildene** en bruker, skal helst ikke være brukt av andre før en sjøl bruker dem.

Og likevel oppstår det mange vanskeligheter når en vil skrive det språket folk i landet vårt har snakket i nær sagt uminnelig tid. For det er et faktum, at folk ikke snakker likt fra et sted til et annet. Og mange av de praktfulle lyd-kombinasjonene som en kan høre — ikke bare under et slagsmål, men og når to ungdommer går hand i hand i måneskinn og maler som katter — de lyd-kombinasjonene fins det ikke alltid bokstaver til. Et språk burde hatt en reservealfabet som kunne bli tatt fram ved særlig høytidelige høve.

Den som skriver må ha rett til å kunne bøye og tøye språket både opp og ned — opp mot Bibelens høytidelighet og ned til slagsmålets bloddunst. Han må få lov til både å etterlikne gamle bestemors sagafortelling — med den knappe, sterke formen — og, om det trengs, kunne være saklig som en togtabell.

Noe av det vanskeligste ved bruk av et folkelig språk, er å finne ord og uttrykk som står til hverandre. Skal det hete heil eller **hel rein** eller **ren?** Jeg må si at jeg veit det ikke. Det fins ikke noe bestemt svar på det — ikke ennå; ikke annet svar enn at den formen som høver best i det bestemte tilfelle, må bli brukt.

Men å avgjøre det — det er å avgjøre om det skal lykkes eller ikke å suggerere de som leser eller hører. All fortellerkunst er en form for suggesjon, der bilder og lyd og rytme skal flyte sammen til en strøm som vogger leser eller tilhører inn i en annen verden. Å suggerere er ikke så vanskelig hvis en først kan det. Da er det spørsmål om justering av detaljer; men det er uhyre vanskelig, det er umulig, for den som ikke kan det.

Det må ha vært en tem-

Målbruken ved Universitetet skal følge læreboknormalen

Instruksene fra departementet ikke til å misforstå

«Språklig Samling» har tidligere etterlyst reglene for målbruken ved Universitetet. Vi har m. a. vendt oss til sekretariatet ved Universitetet om saka uten å få svar.

Nå har Undervisningsdepartementet sendt oss et rundskriv som klart forteller hvilke regler som skal følges. I skrivet heter det m.a.:

«Stortinget sluttet seg til tilråding fra Kirke- og undervisningsnemnda, der det bl. a. heter: «Den nye læreboknormalen bør og leggast til grunn for målbruken i administrasjonen, og for offentlig målbruk i det heile (værvarslingstenesta, offisielt målbruk i Kringkastinga m. v.)».

«Som rettesnor for målbruken i administrasjonen må ikke brukes andre rettskrivningsordlister eller -bøker enn de som er godkjent av Kirke- og undervisningsdepartementet.»

Som leserne kan hende husker, klaga studenter ved Universitetet i Oslo over at det i eksamensoppgaver o.l. blei brukt former som ligger utafor gjeldende rettskrivning.

Etter å ha lest det som er sitert foran, er det vanskelig å skjønne hvordan slikt kan finne sted. Retningslinjene er klare nok, og vi vil nødig tru at det fins universitetslærere som ser det som si oppgave å sabotere gjeldende rettskrivning og Stortingets klare vedtak.

Om den enkelte universitetslærer er uenig i den offisielle språkpolitikken og setter seg ut over gjeldende normer når han opptrer som privatmann, så skal vi respektere hans rett til det. Men når han opptrer i embets medfør, får han finne seg i å følge spillereglene. Skulle fristelsene til å spille sabotør bli for store, får han legge seg disse orda fra departementet på sinnet:

«Departementet vil også minne om gjeldende lov og forskrifter om målbruk i statstjenesten. Alle embets- og statstjenestemenn bør vært klar over både de plikter og de vansker som følger med at vi har to offisielle språkformer.»

PROGRAM

FOR LANDSMØTET 1962

Lørdag 29. september

Kl.	17.00	Åpning. Velkomsthilsen ved formannen i Oslo-laget, Halldor Heldal og formannen i landslaget.
«	17.30	Konstituering. Valg av: møteledere, landsmøtesekretærer, referenter, redaksjonsnemnd og reiseutjamningsnemnd.
«	17.45	Årsmelding og rekneskap. Ordskifte. «Språklig Samling. Problemer og muligheter», ved nestformannen Kay-Olav Winther. Ordskifte.
«	19.30	Slutt på ordskifte.
«	20.00	FESTMØTE.

Søndag 30. september

Kl.	10.00	Kontingent. Framlegg til budsjett for neste arbeidsbolk.
«	11.30	Forslag til uttalelser.
«	13.00	Samlenormalen. Orientering ved formannen i samlenormalnemnda, lektor H. Halvorsen.
«	13.30	Pause.
«	14.30	Samlenormalen. Ordskifte.
«	15.30	Framlegg fra Otta-laget om endring av normallovene.
«	16.00	Innstilling fra redaksjonsutvalget.
«	16.15	Valg på: formann, nestformann, 12 styremedlemmer, 14 varamedlemmer, 2 revisorer, valgnemnd, økonominemnd.
«	16.45	Eventuelt
«	17.00	Slutt.

SVEIN HOFSETH — (Forts. fra s. 1)

«VI FÅR IKKE SAMNORSK FØR DE GAMLE STABEISENE ER DØDE»

å peke på feil, sier Hofseth ettertenksomt.

— Det vesentlige for oss i åra som kommer, er at vi dyrker språket vårt, og viser at det virkelig går an å bruke radikal nynorsk og radikalt bokmål.

Hofseth har sittet som formann i Språklig Samling i to år nå, men kommer neppe til å stille til gjenvalg på landsmøtet i september.

— Jeg synes formannen bør være i Oslo, i begivenhetenes sentrum. Slik det er nå, blir det for mye korrespondanse. Samarbeidet med folka i Oslo har forøvrig vært glimrende, det er ikke det. Nå synes jeg det kan være hyggelig å ta fatt hjemme i Arendal igjen.

— Hva er det mest positive som har skjedd i de to åra du har vært formann?

— Det mest positive vi har opplevd, var vel da vi samlet 900 medlemmer i Surnadal i løpet av noen få dager. Der har de følt ulempene med to skriftspråk tydelig.

Ellers har vi møtt mye velvilje og interesse, men folk ser ut til å være redde for å engasjere seg i språkstriden. Og så er det jo det at det er lettere å slutte seg til en gruppe som bare kritiserer enn til en retning som skal bære fram noe nytt.

— Det hender jo ellers litt av hvert annet ute i verden. På mange virker derfor språkstriden som noe uvesentlig. Men vi må ikke glemme de viktige indre anliggender, selv om det skjer store ting i verden. Og jeg synes det må regnes for viktig at vi når fram til enighet når det gjelder språket, og får slutt på vår hundreårgamle språkstrid. Å nå fram til ett skriftspråk her i landet, er ikke gjort i en handvending. Men den sterkt oppagiterte motstanden mot samlingstanken er nok heller ikke av det gode. Det **kan** gå fortere enn det gjør i dag.

— Språklig Samling holder verken på nynorsk eller bokmål. Vi vil fram til ett språk som de fleste kan være fornøyd med. Folk uttrykker seg best skriftlig når skriftspråket ligger nær opp til talemålet. Byfolk må jenke seg, men nynorskfolka kommer nok til å måtte jenke seg mest. For byfolk vil det være nok å bruke talemålet i skriftspråket, når vi ser bort fra bergenserne, da. Vi har forøvrig mange gode samnorskfolk i Bergen også.

— Jeg har også merket reaksjon i pressen. Det er markant forskjell på konservative og radikale aviser. Jeg er ikke i tvil om at alle etter hvert vil ta læreboknormalen i bruk, så det går nok den rette vegen. Men det må en mentalitetsforandring til. Vi må slutte å se med mistanke på hverandre.

— Nå har vi flere diktere som viser veg og går foran. Vi har f. eks. Kåre Holt, Mikkjel Fønhus, Ragnhild Magerøy og Bjørn Rongen, alle forfattere som har skapt seg navn i norsk litteratur.

— Hvordan har tida som formann vært?

— Det har vært ei veldig gild tid. Jeg har truffet mange hyggelige mennesker, sier Hofseth med sitt lune smil, — samnorskfolk er jo alltid hyggelige mennesker.

— Når får vi «samnorsk»?

— Helge Krog sa det slik: «Vi får ikke samnorsk før de gamle stabeisene er døde». Hofseth smiler lunt igjen, — men ett er sikkert, en konservativ innstilling kan ikke løse språkstriden i Norge. Utviklingen kan ikke stanses. Flere og flere unge mennesker fra de breie lag får god utdannelse og høge stillinger. De vil ta med seg talemålet sitt.

— Hvilke ønsker har du for landsmøtet?

— At det må bli en stormønstring av radikale og liberale språkfolk, og at vi får med mennesker som er interesserte, men har vært tilbakeholdne, slutter Hofseth.

Ojo.

---

melig høy prosent av folket i Norge som ikke fikk skrive sitt eget språk da jeg var gutt. Og det lille mindretallet som dominerte — og som hadde skapt et språk som nok var tjenlig for dem, men ikke for andre — de kom aldri til våre foreldre og sa at ungene ble ødelagt av å lære et språk de ikke var i familie med.

Det var ingen den gangen som hadde omsorg for ungene og som tenkte på deres språklige framtid — ingen kom og sa at språket ble papir og teori.

Derfor kan heller ikke de som har vokst opp med et språk — jeg skulle vel nå si sprog — som de kjente som sitt, forstå for en belastning det var for oss andre å måtte bruke et språk som ikke var vårt, en belastning i vår utvikling som mennesker, et press som kom i tillegg til det sosiale presset og som vokste sammen med det. De som representerte den «språklige overklassen» vil aldri begripe at et språk som ligger for langt fra folkets eget språk, det vil kjens som ei skruestikke om sinnet, en åndelig slavetilstand. Det forkrøpler menneskene og gjør dem ufrie.

Vi hadde ei vegg-klokke hjemme hos oss. Den hang nokså høyt, og oppå klokka gjemte vi alt det som det var farlig å komme nær. Der lå pilleesken — når det hendte at noen trengte piller —; der lå pengepungen — som gjerne var tom —; og der lå attestene som de forskjellige medlemmene av familien hadde fått etter sju års skolegang, eller etter mange års slit i en huspost eller på et skipsdekk.

Der lå også brevene som kom inn en sjelden gang, fra nær eller fjern — alltid skrevet med spiss penn og fulle av stavefeil, skrevet av folk som nok hadde det store, mystiske kjennskap til språket, drivet i fortellingen, som eide det suverene kjennskap til over- og undertoner så lenge de fikk snakke, men som ikke eide noe av det når de skulle skrive. Der — på vegg-klokka — lå brevene og fortalte om det.

Sånne brev — lagt opp i familiens sikre gjømsel — forteller litt om den respekt de hadde for det skrevne ord. Og formen i brevene forteller om det skamløse overgrep som folket er blitt utsatt for i årevis når det gjelder skriftspråket. Språket var jo deres — var det i helg og hverdag, i slagsmål og jordeferd, i kjærlighet, drøm og arbeid — men **skrive** det skulle de ikke. Det ville gjort dem for mektige. Det ville svekket de andre, overklassen, den økonomiske og kulturelle overklassen. Derfor ble brevene som de ble.

Men de er ikke lenger sånn.

Det er den store triumf for norsk kultur at i vår menneskealder er språket blitt slik at det går an for de fleste av oss å ta penn i hand uten å få krampe i armen. Det går an å gi et bilde av livet omkring oss uten å måtte ty til ord som er lånt fra en annen kultur.

Nå kan en — gud bedre — la jenta gå over gata i sola — og da får en straks mer mot til å følge etter.

Riksmålsfolket

(Forts. fra s. 1)

Timeplanen er dessuten forsynt med et velment råd til skoleungdom fra Arnulf Øverland, som slutter slik: «I riksmålet bruker du de moderate formene i dine skolearbeider, slik som du er vant til hjemme og slik som det bør gjøres i nesten alt lesestoff utenom skolebøkene. Bruk ikke flere endelser på —a, enn du er nødt til for karakterenes skyld. Samnorsk er ikke noe brukbart sprog. Når du er ferdig med skolen, kommer du til å skrive rent riksmål.»

Ja, Øverland kan få sagt det. «— slik som du er vant til hjemme», sier han, og «bruk ikke flere endelser på —a enn du er nødt til». Men er vi ikke vant til å bruke a-endinger hjemme? Jo, i fleng. Riksmålsfolket spiller på vår trang til å «være noe», på snobbetendenser og på en ungdommelig misoppfatning av hva dannelse er. Mange er så redd for ikke å snakke dannet og «fint» at de ikke tør bruke ordet «dem», men i stedet sier f. eks. at «jeg kjøper de». Det er vel fullgodt knot?

tott.